

Radostaw Kaczan, Karolina Malinowska,
Katarzyna Pasiak, Piotr Rycielski, Małgorzata Wójcik

Lekcja 11

Różnice indywidualne w klasie

UNIWERSYTET
 SWPS

 RESQL

Szanowne Nauczycielki/Szanowni Nauczyciele,

przekazujemy Wam podręcznik ze scenariuszami lekcji wychowawczych, które mogą pomóc w pracy nad budowaniem zgranej klasy i zapobieganiem negatywnym zjawiskom grupowym, takim jak przemoc rówieśnicza, prześladowanie i dręczenie rówieśnicze. Takie sytuacje występują niestety dość często w naszej szkolnej rzeczywistości i wpływają negatywnie nie tylko na ofiary prześladowania, ale także na wszystkich uczniów w klasie, którzy źle się w niej czują, niechętnie przychodzą do szkoły i gorzej się uczą. Dlatego zapobieganie tym zjawiskom stanowi integralną część pracy wychowawców i nauczycieli. Pracy niezwykle trudnej bez odpowiednich narzędzi i przygotowania.

Podręcznik zawiera 11 scenariuszy lekcji, które sprzyjają rzeczowej i bezpiecznej rozmowie z uczniami o przemyśle, prześladowaniu i dręczeniu. Jednocześnie dostarczają one rzetelnej, popartej badaniami wiedzy o rodzajach przemocy oraz mechanizmach, które ją wywołują i utrzymują w grupie. A także o rolach które przyjmują uczniowie: od agresorów i ofiary, poprzez czynnych kibiców, biernych świadków, aż do aktywnych obrońców prześladowanych uczniów. Przekazywana uczniom wiedza pozwala nauczycielowi/nauczycielce „zakotwiczyć” ich poznawczo. W następnym kroku pozwala – odwołując się do tej wiedzy – pokazać uczniom, jak można ją praktycznie wykorzystać, aby stworzyć zgraną klasę. To z kolei ma wpływ na gotowość uczniów do zgłaszania nauczycielom niepokojących i zagrażających sytuacji, zarówno bezpośrednio, jak i w aplikacji RESQL.

Informacje o lekcjach

Przygotowane w ramach programu RESQL scenariusze lekcji zostały przetestowane w 16 klasach szkół podstawowych (w klasach siódmych i ósmych) oraz średnich (w klasach pierwszych i drugich). W pracy nad scenariuszami lekcji korzystaliśmy jako zespół badawczy z własnych doświadczeń oraz wcześniejszych materiałów i scenariuszy wykorzystywanych w projektach INKLA (Wójcik, Mondry 2017) i Bliżej (Wójcik, Hełka, Wośko 2016). Stworzyliśmy nowe scenariusze oraz dostosowaliśmy te już istniejące do potrzeb uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej i pierwszych klas szkół ponadpodstawowych.

Lekcje były weryfikowane pod kątem ich spójności i zrozumiałości, a także możliwości ich przeprowadzenia podczas 45-minutowej lekcji. Ponadto w każdej klasie, w której lekcje zostały przeprowadzone, mierzyliśmy ich skuteczność. Na podstawie informacji zwrotnych zebranych zarówno od uczniów uczestniczących w lekcjach, jak i od osób je prowadzących wprowadziliśmy poprawki w scenariuszach. Scenariusze lekcji zawierają wszelkie potrzebne do ich przeprowadzenia informacje oraz materiały (rysunki, historyjki, wykresy), przygotowane z myślą o 45-minutowych lekcjach wychowawczych.

W poniższej tabeli przedstawiany zalecaną przez nas kolejność lekcji wraz z ich krótką charakterystyką.

Numer lekcji	Nazwa lekcji	Opis lekcji
1.	Różne rodzaje przemocy	Uczniowie poznają różne rodzaje przemocy oraz przykłady zachowań przemocowych z różnych kategorii. Omawiają wyniki badań na temat zachowań przemocowych w szkole.
2.	Przemoc relacyjna	Czym jest przemoc relacyjna? Uczniowie poznają typy przemocy relacyjnej, np. izolowanie, wyśmiewanie, wykluczanie, ignorowanie.
3.	Cyberprzemoc	Uczniowie poznają formy cyberprzemocy – dręczenia i prześladowania za pomocą mediów społecznościowych. Wiedzą, jak unikać cyberprzemocy, a w razie jej pierwszych przejawów zgłaszają problem zaufanej osobie.
4.	Koło przemocy rówieśniczej	Uczniowie poznają role i mechanizmy, jakie występują w przemocy rówieśniczej. Uczniowie analizują m.in. kluczową rolę świadków przemocy.
5.	Konflikty	Uczniowie poznają różne formy konfliktu. Uczą się rozpoznawać konflikt i nazywać go, a także dzielić konflikty na konstruktywne, potrzebne i wspierające walkę z problemem oraz na niepotrzebne i destruktywne, które popychają ludzi do walki.
6.	Mechanizmy moralnego dystansowania się w sytuacji trudnej	Uczniowie poznają mechanizmy psychologiczne odpowiedzialne za bierność świadków prześladowania rówieśniczego.
7.	Atrybucje	Uczniowie analizują powody zachowań osób uznawanych za innych inne i narażonych na wykluczenie rówieśnicze. Uczą się, w jaki sposób najczęściej dokonujemy atrybucji, na czym polega podstawowy błąd atrybucji i jak go unikać.
8.	Zasady dobre dla każdej szkoły	Uczniowie analizują zasady panujące w szkole. Rozumieją swoją rolę w tworzeniu dobrych zasad w szkole. Potrafią wymienić dobre zasady. Wspólnie opracowują zestaw zasad do wykorzystania w klasie.
9.	Zgłaszanie przemocy	Uczniowie dowiadują się, jak ważne jest zgłaszanie aktów przemocy dla poprawy bezpieczeństwa ofiar i budowania dobrych relacji w klasie.
10.	Inność i różnorodność	Uczniowie wskazują na zależność pomiędzy nadaniem komuś etykiety innego/dziwnego a zachowaniem wobec niego, np. dokuczaniem mu lub odrzuceniem go w klasie.
11.	Różnice indywidualne w klasie	Uczniowie doświadczają podstawowych różnic. Poznają różnice widoczne i niewidoczne, a także uwarunkowania w zakresie różnic indywidualnych. Doświadczają, jak różni się nasza wiedza o nas samych od naszej wiedzy o innych.

Scenariusze lekcji zawierają niezbędne wskazówki, które pomogą prowadzić zajęcia w klasie: informacje dla nauczyciela, zadania dla uczniów, przykładowe wypowiedzi, dodatkowe materiały i definicje oraz rysunki. Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze można wykorzystywać pojedynczo albo zrealizować po kolei jako zamknięty cykl tematyczny.

Szkołom, które rozpoczynają wdrażanie programu RESQL, zalecamy realizację co najmniej 4 pierwszych lekcji. Dotyczą one bezpośrednio problemu przemocy, różnych jej form oraz sposobów reagowania na nią. Sądzymy również, że regularne prowadzenie tych lekcji oraz powtarzanie ich w tej samej lub nieco zmodyfikowanej formie w danej klasie może przynieść wymierne skutki. Przywoływanie znanych uczniom struktur i treści pozwala je lepiej zrozumieć i na bieżąco odwoływać się do nich. Ponadto nauczycielka/nauczyciel może wykorzystać przykłady, ćwiczenia i rysunki z poszczególnych lekcji jako materiał do dyskusji o bieżących sprawach klasy. Autorzy wielu rekomendowanych programów dotyczących zapobiegania przemocy rówieśniczej podkreślają, jak ważne jest regularne przypominanie uczniom takich treści jak:

- 1) czym jest przemoc? czy określone zachowanie jest przemocą? jak je odróżnić od tego, co przemocą nie jest?
- 2) jakie zasady panują w mojej klasie i szkole?
- 3) jak powinienem się zachować, kiedy jestem świadkiem przemocy?
- 4) co mogę zrobić, kiedy przemoc mnie dotyka? do kogo i jak zwrócić się o pomoc?

Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze lekcji nie nadają się dla klas niższych niż piąte klasy szkół podstawowych. Lekcje przeprowadzane zgodnie z proponowanymi scenariuszami można traktować jako element szerszych oddziaływań profilaktycznych i wychowawczych. W nowych klasach, które zaczynają wspólną pracę (np. w pierwszych klasach szkół ponadpodstawowych), można wykorzystać scenariusze jako część działań integrujących i budujących klimat klasy.

To nauczycielka/nauczyciel decyduje, w jaki sposób przeprowadzić daną lekcję: jak rozłożyć poszczególne elementy, ile czasu dać uczniom na kolejne zadania. Z naszych doświadczeń wynika, że młodsi uczniowie lepiej reagują, kiedy zadania trwają krótko, a czas na podanie przykładów i sposób ich prezentowania ustala nauczycielka/nauczyciel. Starsze klasy pozwalają na większą swobodę, więcej czasu można poświęcić na omawianie przykładów podawanych przez uczniów i wyników ich pracy w grupach.

W klasach, w których spodziewamy się trudności z utrzymaniem dyscypliny, proponujemy na początku lekcji:

- 1) określić zasady indywidualnego wypowiedziania się uczniów: kto mówi? kiedy mówi? ile czasu ma na to? – polecamy raczej krótkie wypowiedzi lub odpowiedzi spisane na karteczkach,
- 2) omówić sposób prezentacji wyników pracy w grupie: np. cała grupa przedstawia wyniki pracy, a kolejność prezentacji i ich czas ustala z góry nauczycielka/nauczyciel (np. 2 minuty dla każdej grupy).

Lekcja

11

Różnice indywidualne w klasie

TEMAT:

Jak bardzo się różnimy między sobą?

Czas:

40 minut.

Formy pracy:

- indywidualna,
- praca w zespołach.

Środki dydaktyczne/materiały:

- żółte karteczki samoprzylepne (post-it),
- tablica i markery,
- **2 skale odpowiedzi do przerysowania.**

Cele:

Uczeń/uczennica:

- zna podstawowe pojęcia z zakresu psychologii różnic indywidualnych,
- wie, w jaki sposób różnice między ludźmi mogą wpływać na relacje między nimi.

Metody:

- metody asymilacji wiedzy (dyskusja),
- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (eksperyment, obserwacja, wyciągnię wniosków).

I. Ogniwko wstępne

1. Nauczyciel/nauczycielka wprowadza uczniów w temat lekcji, mówiąc o najbardziej rzucających się w oczy różnicach zewnętrznych.

Na dzisiejszej lekcji zastanowimy się, w jaki sposób się różnimy. Teoretycznie wiemy, jak wygląda człowiek: ma dwie nogi, dwie ręce i głowę... i wszystko jasne. Ale kiedy się dobrze przyjrzymy, okazuje się, że różnic między nami jest mnóstwo. Jeden jest wysoki, drugi niski, ta ma włosy ciemne, a ta – jasne, ten znów oczy niebieskie, a ten – zielone.

Wszystkie te różnice są dla nas oczywiste, bo dostrzegamy je gołym okiem. Czy różnimy się jeszcze w jakiś sposób? No pewnie: ktoś może być silniejszy, a ktoś słabszy, ktoś może biec dłużej, a ktoś skakać wyżej. To ważne różnice, które możemy zaobserwować. Dlatego też łatwo nam uwierzyć, że rzeczywiście istnieją.

2. Nauczyciel/nauczycielka rozwija temat, przechodząc od różnic zewnętrznych do tych mniej uchwytnych – różnic w sposobie myślenia czy zachowania.

*Dużo trudniej przekonać ludzi, że tak samo jest z wszystkimi innymi cechami. Także takimi, których **nie widać**... Nasze mózgi różnią się tak samo jak nasze ciała. I to w każdej losowo dobranej grupie! Czy może to wpływać na nasze relacje?*

II. Ogniwko centralne

1. Nauczyciel/nauczycielka wyjaśnia uczniom pierwszą część zadania 1 (co wiemy o innych?/co inni wiedzą o nas?).

Spróbujmy wykonać mały test. Na karteczkach, które Wam rozdaję, napiszcie – w skali od 1 do 5 – na ile macie poczucie, że poznaliście już osoby w swojej klasie. 1 oznacza, że nic nie wiem o tych osobach, a 5 – że znam je doskonale i wiem o nich wszystko.

Nauczyciel/nauczycielka rysuje skalę odpowiedzi na tablicy.

skala: 1 – Nic nie wiem o tych osobach.

2

3

4

5 – Znam doskonale te osoby. / Wiem o nich wszystko.

Gdyby uczniowie dopytywali, nauczyciel/nauczycielka może doprecyzować, że chodzi o osoby, z którymi spędzają najwięcej czasu, np. rozmawiają na przerwach.

2. Nauczyciel/nauczycielka przechodzi do drugiej części zadania 1, odwracając perspektywę.

Dziękuję. Teraz rozdám Wam drugi komplet karteczek. Proszę, zaznaczcie napiszcie na nich – w skali od 1 do 5 – na ile według Was osoby z Waszej klasy poznały, jacy naprawdę jesteście. 1 oznacza, że Wasi koledzy nic o Was nie wiedzą, a 5 – że znają Was doskonale i wiedzą o Was wszystko.

Nauczyciel/nauczycielka rysuje skalę odpowiedzi na tablicy.

skala: 1 – Nic o mnie nie wiedzą.

2

3

4

5 – Znają mnie doskonale. / Wiedzą o mnie wszystko.

3. Nauczyciel/nauczycielka podsumowuje zadanie, tłumacząc, na czym polega efekt asymetrii aktora – obserwatora.

Zbiorę teraz od Was odpowiedzi i przykleję je na skali narysowanej na tablicy.

Nauczyciel/nauczycielka przykleja karteczki w odpowiednich miejscach skali narysowanej na tablicy.

Zobaczcie, większość z Was twierdzi, że całkiem dobrze poznała innych, ale inni wcale nie poznali tak dobrze Was. To samo obserwujemy w dużych badaniach naukowych.

*Takie zjawisko nazywamy **efektem asymetrii aktora – obserwatora**. Inni mają ograniczoną wiedzę o Was. Mogą się tylko domyślać, jacy jesteście, a robią to na podstawie Waszego zachowania. Rodzi to złudne przekonanie, że właściwie wszystko o Was wiedzą, a przecież nie znają Waszych myśli, dylematów, rozterek. Nie wiedzą, jakie odczuwacie emocje. Dlatego też macie słuszne poczucie, że wszystkiego o Was jeszcze się nie dowiedzieli.*

4. Nauczyciel/nauczycielka wyjaśnia uczniom ćwiczenie, które ma im uświadomić wpływ różnic między ludźmi na ich relacje.

Czy zastanawialiście się kiedyś, jak zatem różnice między ludźmi mogą wpływać na ich relacje? Możemy to sprawdzić w prostym ćwiczeniu. Usiądźcie, proszę, wygodnie i sprawdźcie, jak bezgłośnie podnieść rękę.

Przećwiczmy to: siądźcie wygodnie i na mój sygnał podnieście rękę do góry tak, żeby nie wydać żadnego hałasu.

Teraz przećwiczmy to jeszcze raz, ale z zamkniętymi oczami. Dobrze!

*Teraz kluczowy moment. Za chwilę wszyscy zamkniecie oczy. Ja powiem **start**, a Wy zaczniecie liczyć czas. Nie korzystajcie z minutników, stoperów, tylko ze swojej głowy. Kiedy ktoś poczuje że minęła minuta, **bezzgłośnie** podnosi rękę do góry i otwiera oczy. Uwaga! Ważne, żeby do końca ćwiczenia nawet Ci, którzy otworzą oczy, zachowali całkowita ciszę.*

Nauczyciel/nauczycielka musi notować czasy podniesienia ręki. To bardzo ważne w tym ćwiczeniu. Potrzebny jest stoper lub zegarek z sekundnikiem przed oczami. Moment podniesienia ręki przez kolejne osoby nauczyciel/nauczycielka może zaznaczać kreską na skali lub zapisywać czas długopisem. Nauczyciel/Nauczycielka musi koniecznie wynotować co najmniej: pierwszą osobę, która podniosła rękę, ostatnią osobę oraz najczęściej pojawiający się wynik.

5. Nauczyciel/nauczycielka pokazuje uczniom na przykładzie postrzegania upływu czasu, jak bardzo się różnią między sobą.

Zobaczcie, narysuję teraz na osi liczbowej Wasze czasy. Pierwsza osoba już po 40 sekundach uznała, że minęła minuta. Ostatnia osoba podniosła rękę po upływie mniej więcej 2 minut. Czy teraz widzicie, że różnimy się między sobą praktycznie w każdym aspekcie postrzegania świata? Tak jak różnie odczuwamy czas, tak różnie odczuwamy zimno, ciepło, głośność muzyki, smaki, światło – po prostu wszystko!

III. Ogniwko końcowe

1. Nauczyciel/nauczycielka przechodzi do podsumowania lekcji, zwracając uwagę, jak różnice w postrzeganiu i odczuwaniu przekładają się na relacje.

*Pomyślcie więc, co się dzieje w naszych głowach, kiedy ktoś mówi „poczekaj na mnie minutę”! Zastanówcie się, jakie inne konsekwencje mogą wynikać z różnic indywidualnych? Np. ze sposobu, w jaki wolimy pracować albo woli-
my spędzać wolny czas. I co może nas jeszcze różnić?*

UNIwersYTET
 SWPS

 RESQL

Warszawa, 2020 r.